

JACEK MOSKWA
A magyar húgocska

– Kishúgotok lesz! – mondta Mama. – A hírt hitetlenkedve fogadtuk, mi több, kissé unottan. Ezt már annyiszor hallottuk! Csak én, a legidősebb gyerek születtem tervezetten, s még azt is előre tudták, hogy fiú leszek, és a Jacek nevet kapom. Utánam sorban két lány született, Évike és Dorka. Azokban a távoli időkben az orvosok még nem tudták megállapítani a terhesség hónapjaiban a születendő gyermek nemét, ennélfogva az elragadtatás csak akkor törhetett ki, amikor az anya testéből világra jött az erősebbik nem egy újabb képviselője. A legkisebb gyermeke, Stanisław öcsém még a bölcsőben ringott, és Mama éppen nem volt áldott állapotban. Viszont feliratkozott az örökbe fogadók listájára, hogy magához vehessen egy magyar kisdedit, akinek a szülei meghaltak az októberi forradalomban.

Csaknem hatvan év elteltével próbálom egyberendezni gyermeki, de már politikával átjárt emlékeimet arról a rendkívüli ősről. Életem legkorábbi eseményeiről csak foszlányok maradtak meg elmémben: a gyári szirénák bőgése Sztálin halálának hírére; az elszuttogott beszámolók arról, hogy valakit letartóztattak, mert nem vágta magát haptákba, amikor azok a szirénák felharsantak; néhány évvel később a hosszú sor a pártszékházban a helyi vezér, Bolesław Bierut felravatalozott testénél, és az a botrány az iskolában, amikor a tanórán elmondtam – első osztályos kisdiaikként! – egy róla szóló viccet, amit otthon hallottam. Az addig kimérten pergő film 1956 októberében kezd felgyorsulni: a hatalmas Felvonulási téren, a még Sztálin nevét viselő tornyos szovjet palota előtt a tengernyi tömeg – a hírek egymillió emberről szóltak – tapsolva ünnepli a börtönből frissen kiszabadult, a hatalomba visszatérő Władysław Gomułkát; pletykák terjednek arról, hogy a Vörös Hadsereg csapatai megint Varsó felé masíroznak, és arról is, hogy a hadseregünk harcolni fog ellenük, s hogy az autógyári munkásoknak már osztják a fegyvert. S mind-

ez színesítve Varsó lakóinak jellegzetes humorával: – Hallottátok, hogy repülővel megérkezett a Szovjetunió Kommunista Pártjának küldöttsége, magával Hruscsovval az élén? Állítólag a repülőtéren farolva szállt ki a gépből. – De miért? – Azért, mert úgy gondolta, ha a lengyelek belerúgnak, sokkal biztonságosabb a seggét odatartania!

Minderre oly pontosan emlékszem, hogy még magam is meglepődöm. Akárcsak a megkönnyebbülésre, amikor a feszültség enyhülni kezdett. A Lengyel Egyesült Munkáspárt nyolcadik kongresszusának szünetében Hruscsov megnyugtató tárgyalást folytatott Gomułkával, majd visszarepült Moszkvába; a szovjet alakulatok visszatértek lengyel területen álló laktanyáikba, és a lengyel csapatok is a sajátjaikba. Mindenki elégedetten nyugtázta, hogy nem tört ki egy újabb felkelés. Varsó még nem tért teljesen magához az előző, németek ellen kirobbant 1944-es augusztusi felkelés rémálmából, amelynek végére a teljes balparti város törmelékké vált. – Ezúttal a magyarok viselkedtek úgy, ahogy a lengyelek szoktak – mondták szüleim. Ám hangjukban inkább szomorúságot éreztem, mint elismerést. Mama ápolónőként részt vett a varsói felkelésben, és látta, a kórházban hogyan lánogtak elevenen a betegek. Ezzel szemben apám annak a partizáncapatnak volt tagja, amely az erdőn keresztül sietett a harcoló főváros segítségére, és átvergődésük során a németek valósággal megtizedelték őket.

A magyar ügyek azokban a napokban nagyon fontosak voltak, és nem csupán az én családomnak, de a szabadság fuvallatától megmámorosodott valamennyi honfitársamnak. Már a Kultúrpalota előtti óriási téren ott lengedeztek a tömeg feje fölött a lengyel zászlók mellett a háromsávú lobogók, piros, fehér és zöld színekkel. Ugyanis Varsóba megérkezett a hír, hogy előző nap a budapesti diákok felvonultak Bem apó szobrához, és Budapest utcáin már másnap megjelentek a szovjet tankok. Władysław Gomułkát hasonlóképpen aggasztotta ez a felvonulás. Az emberek mindazonáltal helyesen értelmezték – többségük bizonyára öntudatlanul –, mit jelképez valójában a három szín: az erőt, a hitet és a reményt.

A másnapi lengyel újságok hasábjain sokféle volt a budapesti felvonulás visszhangja. Egyes lapok, még a párt tisztviselőinek felügyelete alatt, „ellenforradalmi eseményekről” írtak. Ugyanakkor nagyon hamar megszólalt a rokonszenv hangja. A sajtónak megadott – ahogy utóbb kiderült, csak igen rövid időre –

A Magyar Országgyűlés, a Magyar Írószövetség és a Lakitelek Népfőiskola 2016. október 29-én a Parlament Felsőházában tartotta a *Közép-Európa és 1956 – Írók a forradalomban* című emlékülését, amelynek vendége volt a Lengyel Írók Egyesületének elnöke és al-elnöke, Jacek Moskwa. A szerző az ünnep alkalmából bocsátotta rendelkezésünkre elbeszélését.

a szabad véleménynyilvánítás. A magyarországi események nyilvánvalóan a Lengyel Október egyfajta tükröképeiként jelentek meg. Bár a cenzúra továbbra is kötelező érvényű volt, néhány újságban drámai erejű fényképek jelentek meg a Budapest utcáin látható tankokról és barikádokról, a kommunista jelképektől megfosztott lyukas zászlókat tartó felkelőkről – részletes jelentések kíséretében. A szerzők igyekeztek a lehető legtöbb igazságot csempészni az írásaikba. E haditudósítók egyike, az író Wiktor Woroszylski az ötvenes évek első felében a legszélsőségesebb bárdok vezéralakja volt a kommunista forradalom szovjet szuronyainak szolgálatában. A köznép gúnynevet is aggatott rá, a kamaszok arcán növe pattanásokra utalva. Woroszylski dicshimnuszokat alkotott Sztálinról és az ellenség üldözésétől fáradt államvédelmi tisztokról. 1956 őszén tett budapesti útja fordulópontnak bizonyult az életében. Az emberek egymás kezéből kapkodták az Új Kultúra számait, amelyekben folytatásokban közölte *Magyarországi napló* című jegyzeteit. Később, csak a hetvenes években ismertem meg őt személyesen, amikor már a demokratikus ellenzék és a szamizdat irodalom köztiszteletnek örvendő alakjainak egyike volt.

E beszámolók legmeggrázóbb oldalai – a szovjet beavatkozás leírása – természetesen a cenzorok cezuráinak áldozatai lettek. Ennek ellenére, a Szabad Európa Rádió és más nyugati rádiók adásainak köszönhetően az emberek pontosan tudták, mi történik. A lengyel média pedig széles körben tájékoztatott a harcoló budapesti magyarok megsegítésére gyűjtött és eljuttatott gyógyszerekről és vérről. Az állami Lengyel Rádió is tudósított erről. A felhívás annyi lengyelhez eljutott, hogy a vétadóállomások – bár napi huszonnégy órában nyitva voltak – nem fogadhatták az összes vétadót. Az egyik újság közölte egy Tadeusz Kubiak nevű költő versét, amelyben a következő mondat szerepel: „Nővér, nyisd meg az eret jéghideg tüddel, küldd el azoknak, akik haldokolnak, az én eleven vérem”. Már az úgynevezett szabad világ országainak segítségével előtt megérkezett Budapestre egy Lengyelországból küldött vérszállítmány (körülbelül nyolcszáz liter), gyógyszerekkel és orvosi felszereléssel. Egy barátom nemrégiben mesélte, hogy amikor a szülővárosában, Poznańban elterjedt a hír, hogy másnap egészségügyi szállítmány indul a Szovjetunióba, az ott dolgozók éjjel lefestették az ampullákkal teli ládákon a cirill betűs feliratokat, és lengyelül azt pingálták fel: „A magyaroknak”.

Hosszú sorok kígyóznak a vétadóhelyeken, orvosi segédeszközöket rakodnak repülőgépekre – efféle híreket, valamint újságokból kimásolt fényképeket talállok a világhálón, amikor a magyar árvák lengyelországi befogadásának akciója után kutakodom. Úgy tűnik, ez a téma mára az emlékezet peremére szorult. Azért itt-ott még emlegetik, hogy Lengyelhon különböző pontjairól valósággal özönlöttek a szándéknyilatkozatok árva magyarok befogadásáról. A feleségem állítja, hogy ezt édesanyjától tudja, aki az idő tájt a Lengyel Vöröskeresztnél dolgozott. Anyósom a családi emlékezet szerint még Budapestre is elutazott az örökbefogadás érdekében, de erről többet nem tudhatok, mert már harminchat éve halott, és lányai emlékezetéből teljesen kihullott az ügy. Az árva gyerekek valószínűleg megérkeztek, ám nem tudni, vajon különböző családoknál helyezték-e el őket, vagy valamiféle otthonokban gondoskodtak róluk. A jelek szerint az örökbefogadás ötlete Bem József tábornok szülővárosában, Tarnówban fogant. Az ottani lakosok árvák százait akarták befogadni, de a gyermekek érkezése a magyar hatóságok engedélyétől függött, márpedig az illetékesek a családi és nemzeti kötelek elsorvasztásán ügyködtek.

Hasonló érvekre emlékszem szüleim magyarázatából, akik próbálták megértetni velünk, miért nem érkezik az ígért magyar húgocskánk. A következő évben Mama ismét várandós lett, és ikreket szült. Ám az álomszép kislány nyolc nap elteltével meghalt, a fiúcska pedig rokkantan jött a világra, és alig több mint két évig élt.

*

E szomorú események szorításában öcsémmel úgy éreztük, csak magunkra számíthatunk. Ráadásul abban az évben átköltöztünk a Visztula balpartjára, egy frissen elkészült házba. Akkoriban nagyon vonzódtam a Visztula jobb partjának világához, a háborút szerencsésen átvészelt Prága városrészhez, ahol régi épületek álltak, lakói jelleme pedig utánozhatatlan volt. Alighanem e magányosságból és nosztalgiából adódóan esténként, elalvás előtt, mesélni kezdtem fivéremnek azokról az eseményekről, amelyek odaköltözésünk előtt történtek a hatalmas beépítetlen területen, nem messze első iskolámtól, ahol elemistaként két évig tanultam. Régen, talán még a cári időkben, azon a helyen tartották a katonai parádékat. A háborút követően a katonai akadémia laktanyáját átalakították börtönné, melyet a környék lakossága ismeretlen okból Toledónak nevezett. Rendkívül rossz

híre volt, mert kezdetben a szovjet Belügyi Népbiztosság, a rettegett NKVD, majd a lengyel államvédelmi hatóság, az UB parancsnoksága alatt működött. Hazafiakat tartottak ott fogva, mindenekelőtt a földalatti fegyveres ellenállás tagjait. Suttogva beszéltek borzalmas részleteket az ott folyó kínzásokról és agyonlövésekről, amelyeket később a politikai enyhülésnek köszönhetően beszüntettek. A tágas teret valószínűleg azért nem csatolták a börtön területéhez, mert az épülettel ellentétben meglehetősen elhanyagolt állapotban volt. Pajtásaimmal néha beszórtunk oda focizni, vagy indiánosdit játszani.

Ezt a helyet színháznak tekintettem, a fivéremnek elbeszélte történelem színpadának. Meséimből kikerekedő regényem nem volt maradéktalanul a sajátom, mert nyilvánvalóan érződött rajta *A Pál utcai fiúk*, Molnár Ferenc művének hatása. E regény akkor már évtizedek óta nagy népszerűségnek örvendett Lengyelországban, ahogy egyébként világszerte. Én is többször olvastam. Azt a kiadást még 1913-ban fordították lengyelre, ráadásul németből, ezért kissé régies volt a nyelvezete. Ám ez cseppet sem zavart, hiszen addigra már levontam magamnak a következtetést, hogy a világ rossz irányba tart, és emiatt szívesen menekültem a múltba. Ez volt az olvasási módszerem: teljes mértékben belehelyezkedtem a műbe, egyé váltam valamelyik hőisével. Például Henryk Sienkiewicz *Özönvíz* című regényét olvasva Andrzej Kmicic úrnak képzeltem magam, egy tizenhetedik századi bajkeverőnek, aki harcolt a svédek ellen, és elárulta Radziwiłł grófot. Amikor pedig a sok indiános könyvem valamelyikét faltam, az indiánok barátjává váltam, vagyis Sápadtarcúvá.

Igaz, hogy elbeszélésem képzeletemben szorosán kötődött *A Pál utcai fiúk*hoz, mégis egészen másról szólt, egészen más hősökkel. Az én változatomban nem két, budapesti fiúkból összeállt csapat harcolt egy grundért, és legfőképpen nem volt Nemecek Ernő nevű hőszöm. Nagyon érzékenyen átéltem a halálát, és halvány fogalmam sem volt, hogyan támaszt-

hatnám fel. Tehát pajtásaimmal a börtön szomszédságában, a Namysłowski utca melletti téren bandáztam. Természetesen a vezérükké léptem elő; persze egy elbeszélésben ez könnyebben megy, mint a valós életben, de én a hétköznapiakban is vezetői erényeket

Ady Endre-fejportré (1981)

csillogtattam, amikor a romok között csibészkedtünk, és téglatorneléssel dobáltuk a rivális banda tagjait. Kisöcsém, aki olykor valóságos kis huligánná vált, e harcokban közlegényként vett részt, méghozzá kivételesen ügybuzgó katonaként. Az én mesémnek ennek ellenére nem szerepelt, hanem csak kipirult arccal hallgatta kalandos akcióink történetét. A képzeletbeli, a Visztula túlsópartján maradt téren ugyanis könnyörtelen harc folyt a Toledo falai közé zárt partizánvezérek megmentéséért. Ellenségeink nem egy másik csapathoz tartozó srácok voltak, hanem rettenetes ávosok és börtönőrök. Elbeszélésemet heti gyakorisággal fontam tovább. Sajnos, az

eltelt több mint fél évszázad alatt a cselekmény valamennyi fordulata kihullott az emlékezetemből. Kár, mert mostanság határozottan nagyobb kereslet mutatkozik az efféle történetekre, és egészen jó kalandregényt lehetne kerekíteni belőle.

Miért térek vissza mégis ehhez az emlékhöz? Azért, mert hogy, hogyan nem, elbeszélésemben hirtelen felbukkant a mi magyar húgocskánk, akinek önkényesen az Ilona nevet adtam. Stanisław öcsém az első pillanatban ezt nem igazán értette: – Micsoda? Hiszen ő nincs, nem érkezett meg! – Megérkezett, megérkezett – hajtogattam türelmesen. – Megérkezett, csak rejtőzködni kell! Különben vissza kellene térnie Magyarországra, és nem tudni, vajon mi várja ott. Hiszen ő árva. – Testvérem bizonyára tudta, hogy ez csak mese, de azért próbálta lendíteni a történetet, és úgy viselkedett, mintha az egészet elhinné; még gazdagította is a cselekményt a saját kis gondolataival: – Végül is nem árva, hiszen itt vagyunk neki mi!

Ilona pótolhatatlannak bizonyult titkos regényünkben. Nem elég, hogy bátrabb volt három fiúnál, de

nem akármilyen ravaszágról is tanúságot tett. Enyelegve sétálgatott, hogy elterelje az örök figyelmét. Ellátta sebeinket, ha meglőtték minket. Mindenki szerelmes volt belé: szénfekete szeme volt és ugyanolyan sötét haja, melyet két vastag copfba fonva viselt.

A cselekmény oly nagyon bővelkedett váratlan fordulatokban, hogy ötletességem lassan kimerült. A partizánok parancsnoka a segítségünkkel kiszabadult a börtönből, és újabb, még veszélyesebb feladatokat kellett volna végrehajtania. Nem igazán tudtam, mit kezdjek Ilonával. Ugyanis nem léphetett ki az elbeszélésből, hogy ott lakják velünk. Kitaláltam, hogy a parancsnok belésszeret, és magával viszi. – Nem túl fiatal ahhoz a férfihez? – adott hangot kételyének öcsém. Az a benyomásom támadt, hogy ezt valamilyen féltékenységből kérdezte. – A tiszt megvárja, hogy Ilona felnőjön! – feleltem. – Hiszen emlékszel, felolvastam neked Sienkiewicz regényét, a *Sivatagon és vadonbant*. Abban Nel kezdetben nyolcéves, de a történet végén már tizennyolc. Éppen jól jött ez a névrokonodnak, Stanisławnak, aki akkor töltötte be a huszonnegyedik évét.

*

Ma úgy gondolom, ez a kaland a képzeletemben létező húgocskámmal döntő bátorításnak bizonyult az első felnőttként átélt szerelemhez. A „felnőttként” szóra helyezem a hangsúlyt, mert gyerekkoromban elég szerelmes típus voltam, és már óvodás koromból számos lányra emlékszem, akiket szívem hölgyeinek tekintettem. A gimnáziumban ez valahogy elmúlt belőlem. Csak 1967 nyarán lettem először igazán szerelmes. Elsőéves joghallgatókból álló csoportunk éppen akkor formálódott. Együtt utaztunk el egy zakopanei vakációra. Szégyenkezve bevallom, hogy a hegyi ösvények kevéssé keltették fel az érdeklődésünket; időnk java részét nagyon kellemesen töltöttük kávéházakban és éjszakai táncklubokban. Alighanem ilyen körülmények között találkoztunk egy diáktársunkkal, aki az Antałowka nevű, befolyásos vendégeknek fenntartott hegyi üdülőben lakott. Két fiatal magyar lányt kalauzolt, akik szintén Zakopanában vakációztak. Utólag nehéz megmondani, hogyan is történt, hogy az egyik magyar lány és én közöttem azonnal felizzott a parázs. Angolul beszélgettünk; az én angolom akkoriban még nagyon iskolás volt, és az övé szintén, ha jól emlékszem. Megbeszéltük, hogy másnap együtt sétálunk egy olyan úton, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik Zakopanéra

és a Gubałowka-hegyre, a Magas-Tátrát viszont nem látni, mert eltakarják a környező csúcsok.

Mit lehet mondani egy tizenkilenc éves egyetemista fiú és egy tizenhat éves gimnazista lány néhány napos flörtjéről? Mi lehet az oka, hogy olyan mélyre vésődött az emlékezetemben? A G. kezdetű mögé rejtem őt, hiszen csaknem fél évszázad elteltével sem akarok indiszkrét lenni. Látszólag sok különbség volt közöttünk: ő valami miniszterhelyettes lánya volt, az én szüleimnek viszont semmi tárgynivalójuk sem volt a kommunista hatalommal. Semmiben sem hasonlított a regényem Ilonájára a varsói Namysłowski utcai börtön melletti térről. Szeme nem volt szénfekete, a haja sem volt hollószínű, és nem viselte vastag copfba kötve. Csak egy fekete-fehér fényképem volt róla, melyet megőriztem: a kép széle finoman kicakkozva, egy szénán alvó kamasz lányt ábrázol, akinek arca kislányos, a haja kócos, egyrészes úszódressz van rajta fehér trikóval; félig-meddig eltakarja egy vitorlaponyva, amely azt sugallja, hogy a fénykép valamiféle ifjúsági táborban készült.

A kék tintával írt felirat a fotó hátoldalán azt hirdeti: „*That was me. Velencefürdő, 1967. júne 18.*” A helyiség nehezen kibetűzhető nevét nem sikerült megtalálnom a világhálón. A dátumból az következik, hogy a fénykép a mi zakopanei megismerkedésünk előtt készült.

Mindamellet G. származása biztosan igézően hatott rám. Talán volt bennem egy kis büszkeség, hogy a külföldi lány éppen rám figyelt fel. Megjegyeztem néhány gyöngéd magyar szót. Az egyik ilyen a *Nyuszi* – melyre végső soron egyáltalán nem emlékeztem –, baráti körömben hosszú évekre ez lett a gúnynevem. Az ifjú G-ből egyfajta szomorúság és nosztalgia is áradt, és e hangulatokat mindmáig érzem a magyar nemzet körül. Elmondta, hogy a magyarok siratják az első világháború végén elveszített területeiket, vagyis az ország háromnegyedét, valamint náluk a legmagasabb az öngyilkosságok aránya. Igazat mondott – bámulatos megállapítások ezek egy tizenhat éves lány szájából, ráadásul tény, ami tény, egy magas rangú pártfunkcionárius lányáról van szó. Az 1956-os eseményekről nem beszélgettünk, de ama napok emléke szüntelenül ott lapul a tudatom mélyén.

A zakopanei üdülés után nekünk, egyetemistáknak megkezdődött a sorkatonai kiképzés. Magammal vittem a cakkozott szélű fényképet, mellkasom fölött hordtam az egyenruhámban. A hrubieszówi laktanyába szüleim néhány Budapesten feladott, légipostával

érkezett levelet is továbbítottak. Mindegyik azzal a szóval kezdődött, hogy *Nyuszi*, és pecsét gyanánt egy nyulacskát ábrázoló rajz díszítette. A levelezés később megszakadt.

*

A következő év augusztusában jutottam el első alkalommal Budapestre. Néhányan az egyetemről, mindannyian csoporttársak, jelentkezünk egy utazásra Kazahsztánba, ahol egy ifjúsági építőtáborban kellett volna dolgoznunk. Néhány hónappal korábban Lengyelországban diákzavargások voltak, amelyek *1968-as március* néven kerültek be a krónikába. Abban a légkörben politikailag megbízhatatlanként tekintettek ránk, ugyanis a Szovjetunió helyett Magyarországra utaztunk dolgozni, ahol persze sokkal kellemesebb volt. Egy társadalmi szervezet székházát építettük az Amerikai úton, elég távol a belvárostól, ahol a régi papnevelde épületében kaptunk éjszakára szállást. A szobánk udvarra nyíló ablakából láttuk a tető peremét, ahol állt egy szembetűnő kereszt, amelyre egy nem kevésbé feltűnő vörös csillagot akasztottak. Bántották a szemem ezek a szovjet jelképek, amelyekről Lengyelország valahogy szerencsésen megmenekült. Magyar földön sok helyen találkoztunk velük, még a gőzmozdonyok kéményén is. Mindazonáltal a város, különösen a kirakatok és az üzletek portáljai a Váci utcán, határozottan nyugatiasabb benyomást keltettek. Lengyelországban az akkori kirakatok szürkék voltak és érdektelenek, és ha be akartunk lépni egy „kereskedelmi egységbe”, komoly erőfeszítéssel kellett rángatnunk a páncélozott ajtót.

Budapest belvárosában semmi nyomát sem láttuk a tizenkét évvel korábbi eseményeknek, de kevéssel távolabb, munkahelyünkre villamosozva felfedeztünk golyónyomokkal teli homlokzatokat. Valaki távolról megmutatta nekünk az amerikai nagykövetség épületét, ahol Mindszenty József menedéket kapott. Miután kiszabadították a kommunista börtönből, a Parlament épületéből beszédet intézett a magyarokhoz és az egész világhoz, szabad választásokat sürgetve, többpártrendszerrel és a szovjet csapatok kivonását Magyarországra területéről. Nagy árat fizetett ezért: kényszerű menedékhelyet az Egyesült Államok nagykövetségén, később pedig száműzetést. Ugyanabban az időszakban a lengyel prímás, Stefan Wyszyński bíboros, aki szintén megjárta a kommunista börtönt, más taktikához folyamodott. Támogatta a kommunista vezetőt, Władysław Gomułkát, aki rövidesen kö-

nyörtelen harcba kezdett ellene. Melyikük alakja volt valószínűbb, megfelelőbb? Esténként vitatkoztunk erről, de csak a saját köreinkben. Akkor merült fel bennem a gondolat, hogy egyáltalán nem volt kapcsolatunk a magyar ifjúsággal. A szovjet egyetemistákkal, akik szintén az építkezésen dolgoztak, persze főként az alkohol volt a téma és a férfi-nő kapcsolatok.

Természetesen felhívtam telefonon G-t. Egy szép körüti épületben lakott Budán, nem messze Bem szobráról, de a belvárosba beszélünk meg találkozót. A háború előtti építésű üzletközpont kávézójába az aktuális fiúja oldalán jött. Kölcsönösen udvariaskodtunk, megittunk valami koktélt; a varázslat elmúlt.

*

A hetvenes években csak néhány alkalommal látogattam Magyarországra. Feleséggel kettesben, olykor pedig nagyobb társasággal, nagyon kellemesen nyaraltunk a Balatonnál. Egyszer az újságíróklub szervezésében felkerestük Hajdúszoboszlót. E többnapos utazáson részt vett egy jó barátom, Mietek Gil, a Nowa Huta-i üzemi lap szerkesztője, aki már évek óta a Szolidaritás kislengyelországi szervezetének legendás vezéralakja volt. Egyelőre semmi sem utalt bármiféle változásra. Lengyelország Edward Gierek kormánya alatt jobb helyzetben volt, mint Władysław Gomułka idején, de Kádár János gulyásszocializmusa látszólag lényegesen előbbre tartott. Hamar kiderült, hogy mindkét vezér nyugati hitelből vásárolt magának társadalmi békét, és e hitelt a következő nemzedékeknek is törleszteniük kell.

Nem sokat tudtunk arról, hogy a magyar társadalom miként reagált az 1980-as nagy lengyelországi sztrájkokra, majd a Szolidaritás felkelésére és a hadiállapotra. Jaruzelski tábornok propagandistái igyekeztek azt a látszatot kelteni, hogy a térség népei elhatárolódnak a „lengyel bujtogatóktól”. A lengyelek és a magyarok sorsa 1989-ben fonódott ismét egybe. Negyed évszázad távlatából szemlélve a helyzetet, a csödbe jutott kommunista túlélési stratégiája mindkét országban hasonlóan tűnik. Úgy próbálták megtartani a hatalmat, hogy cserébe odaengedték a tűzhöz a demokratikus ellenzék egy részét. Az e célból folytatott tárgyalások Lengyelországban *kerekasztal*, Magyarországon *háromszögletű asztal* néven vonultak be a történelembe. A kerekasztal néhány hónappal korábban jött létre. Köztudott, hogyan végződött: a Szolidaritás másodszori törvényessé tételével és részlegesen szabad választásokkal, amelyek az uralkodó párt teljes vereségét eredményezték,

annak dacára, hogy az ellenzéket korlátok közé kényszerítették. Magyarországon a háromszögletű asztal tárgyalásai később kezdődtek, ám a demokraták följobb alkudtak – kiharcolták a teljesen szabad választásokat. Az ezt rögzítő megállapodást 1989. szeptember 18-án írták alá.

Nem sokkal később ismét Budapesten találtam magam. Az Egyesült Államokból egy alapítvány felkért néhány olyan személyt, akik a Szolidaritás Polgári Bizottságából részt vettek a június 4-iki választások kampányának szervezésében, hogy tapasztalataikat osszák meg a magyarokkal. Gyorsan kiderült, hogy nincs mit tanítanunk magyar barátainknak. Ellenkezőleg, megörvendezett minket a radikalizmusuk, ugyanis akkortájt a Szolidaritás táborához tartozó vezetők egy része túlzottan óvatos taktikát választott. Megtanultuk az új pártok nevét: Magyar Demokrata Fórum, Független Kisgazdapárt, Kereszténydemokrata Néppárt. Ez utóbbinak néhány vezetőjével kiváltképpen összebarátkoztam; később a vendégük voltam országjáró kampányuk során. Ők hívták fel a figyelmet az akkoriban még kis pártnak számító Fiala Demokraták Szövetségére és annak tettekre kész vezetőjére, Orbán Viktorra. – Még hallani fogtok róla – mondták.

Ha jól emlékszem, személyesen is megismerhettem őt. Bár emlékezetemben kissé keverednek a személyek és a helyzetek. Sok magyar bort ittunk, és forró légkörben vitáztunk, hajnalba nyúlóan. Hatalmas reményekkel, ugyanakkor a jövő miatti nyugtalansággal. Lengyelországban és Magyarországon is állomásozott még a Vörös Hadsereg, a Birodalom látszólag meggyöngült, de képes volt megvédeni a birtokait.

Aprópó! Majdnem elfelejtettem. Mivel utazásunkat amerikaiak szervezték, az Egyesült Államok nagykövete is fogadott minket. Megnézhettük a szobát, amelyben évekkel korábban Mindszenty bíboros lakott. Ott volt a kémény is, ahová az ÁVH emberei mikrofont telepítettek a tetőn keresztül, hosszú vezető segítségével.

*

– Tehát csak egy hajszálon múlt, hogy korábban nem találkoztunk – mondta G. – A nyolcvanas évek végén közel álltam az ellenzéki körökhöz.

Ott volt előttem egy érett, még mindig szép asszony, akit harminchat éve nem láttam. Semmiben sem emlékeztetett a fényképen látható tizenhat éves lányra, aki egy szénakazalban aludt valahol a Bala-

ton környékén. Arra gondoltam: a lánya, aki fölvette a telefont, pont úgy nézhet ki, mint G. azon a régi fényképen. Egymással szemben ültünk a budapesti Operaház közelében található számos étterem egyikében, amely talán a pompás zenepalota mögött található. Sajnos nem emlékszem a hely nevére, az imént megpróbáltam felkutatni a világhálón, de nem tudtam beazonosítani a sok étterem közül. Csak arra emlékszem, hogy a falakon régi operaénekesekről és előadásokról készült fényképek voltak. Rajtunk, a zongoristán és a pincérekén kívül éppen senki sem volt a teremben, mert a nézők akkor még nem jöttek ki az Operaházból.

A találkozásunk körülményeiből írható forgatókönyv olvasásakor még a legfinnyásabb filmproducer is csettintene. 2004-ben már több mint egy évtizede Rómában dolgoztam, a lengyel állami televízió, rádió és különböző lapok tudósítójaként. Főként II. János Pál pápával foglalkoztam. Megismerkedtem fáradhatatlan munkásságával, a pápai repülőgép fedélzetén a legkülönfélébb lenyűgöző országokba eljutottam, mint például Izraelbe, Kubába és még számos egyéb helyre. Belekezdtem egy könyvbe erről a témáról.

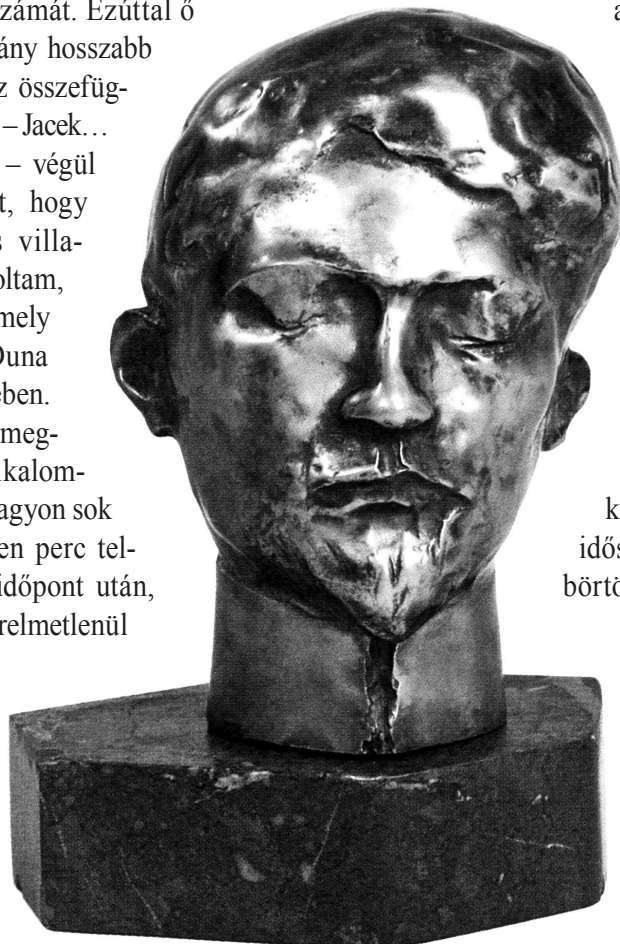
Egy este a Lengyel Intézet fogadásán jókora tömeg gyűlt egybe. A vendégek elsősorban olaszul beszélgettek, de valahonnan a közelemből magyar szót hallottam. Néhány pohár bor után bátrabban viselkedem, így hát habozás nélkül odaléptem az ismeretlen férfihez: – Rajongok ezért a nyelvért. Ismertem valaha egy G. nevű magyar lányt – és hozzátettem a családnévét. – Én is ismerem őt – jelentette ki az ismeretlen, mintha ez a világ legtermészetesebb ténye lenne. Néhány mondat után világos volt, hogy valamikor régebben már találkoztunk. Megjelent előttem annak a fiúnak az arca, akinek az oldalán G. az utolsó budapesti találkozásunkon megjelent, a már oly távoli 1968-as esztendőben. Ez a férfi most Rómában lakott, és a Magyar Kulturális Intézet igazgatója volt.

Névjegye hátsó oldalára felírta nekem G. telefonszámát. Másnap felhívtam, de azonnal visszatettem a helyére a telefonkagylót, amikor a túlvégről beleszólt egy vadidegen hang. Néhány hónappal később úgy alakult, hogy ismét Magyarországon időztem. Konrad barátom szervezett nekem egy estét, hogy a Budapesten élő lengyel közösségnek bemutathassam a II. János Pál pápáról írt egyik könyvem. Lezajlott a nagyon jó légkörű találkozó a lengyel templom melletti közösségi teremben, délután pedig sétálni mentem. Felkerestem néhány ismerős épületet, lefény-

képeztem Nagy Imrét, akinek szobra áll a bronzból öntött hidacsán. Még a legszépségesebb világváros sem különösebben barátságos egy magányos látogató számára december első napjaiban. A metszően hideg és erős szél szinte kibírhatatlan volt, az adventi vásár kevéssé tűnt érdekesnek. Olasz mobiltelefonom nehezkesebben működött Magyarországon, még egyszer tárcsáztam G. számát. Ezúttal ő vette fel a telefont. Néhány hosszabb pillanatig nem értette az összefüggéstelen felvilágosításom: – Jacek... Zakopane... year 1967? – végül vonakodva beleegyezett, hogy találkozzunk. A kettes villamos végállomását javasoltam, vagyis azét a járatét, amely végighalad a széles Duna mellett, a Parlament tövében. Ismertem azt a helyet, megfordultam ott néhány alkalommal egy francia nővel, nagyon sok évvel korábban. Negyven perc telt el a megbeszélés időpontjának után, amikor a várakozástól türelmetlenül megint telefonáltam. Egy lány hangja tudatta velem, hogy az anyja éppen elment otthonról.

Nem tudom, más körülmények között megismertem-e volna, de szerencsére a megállóban senki sem állt rajta kívül. Túlságosan sok idő telt el ahhoz, hogy üdvözlésünk felszabadultan szívélyes legyen. Két, egymás számára teljesen idegen személy találkozott. Becipelt egy közeli presszóba, melyet förtelmesnek találtam. – Felejtsd el ezt az ócska lebujt – mondtam. – Szerzői estemen forintért eladtam tíz-egynéhány példányt a könyveimből. Muszáj valahogy megünnepelnünk, hogy annyi év után találkoztunk.

Így kötöttünk ki egy túlzás nélkül nagyon elegáns étteremben az Operaház szomszédságában. A tétlenségre ráunt pincérek minden biccentésünkre ugrottak, a zongorista a Casablanca című film dallamait játszotta, egészen tűrhető bort ittunk, és hozzá ettünk is valamit. Tömören beszámoltam G-nek a felnőtt éve-

*Petőfi-fejportré
(kispasztika, 1982)*

imről, részletesebben beszélve a Szolidaritás időszakáról és a Rómában végzett munkámról. Ő beszélt a fordulatossorsáról; az a benyomásom támadt, hogy az élete nem volt túlságosan sikeres. Férjhez ment egy finnhez, és Helsinkibe költözött vele. A nyelvrokonság nem szükségszerűen jelent lelki közelséget is. A finn pasas mértéktelenül

alkoholizált, ezért G. egy komppal elmenekült tőle néhány napra Gdańskba, hogy felélegezhessen a számára sokkal megfelelőbb légkörben. Végül otthagyta az asztal alatt alvó férfit, és visszatért Magyarországra. Most magányosan nevelte a későbbi párkapcsolatából született lányát. Összebarátkozott Rajk Lászlóval, az azonos keresztnévű kommunista vezető fiával. Az idősebb Rajkot a saját elvtársai börtönözték be, nacionalizmussal vádolták, államcsíny kísérletének vezetésével, illetve azzal, hogy részt vett egy nemzetközi összeesküvésben, amely mások mellett Władysław Gomułka ellen is irányult. Rajkot koholt perben halálra ítélték, és 1949-ben kivégezték. Tíz hónappal korábban született

fia felnőtt fejjel disszidált, és Nyugaton az emberi jogok védelmezője lett. A demokratikus ellenzékbe is G. szervezte be.

– A nyolcvanas években nagyon figyeltünk a Lengyelországból érkező hírekre a Szolidaritás mozgalom küzdelmeiről – mesélte. – 1989-ben tudtam a küldöttségetek érkezéséről, és nagyon kevésen múlt, hogy akkor nem találkoztunk. Igazán kár.

– Bizony, kár – erősítettem meg. Taxival hazakísértem Budára, én pedig visszatértem a pesti lengyel panzióba. Az este megivott erős, magyarosan készített kávétól sokáig nem tudtam elaludni. A különféle ügyek mellett arról is töprengtem, hogy G. és a mi távol maradt magyar húgocskánk, akinek képzeletben az Ilona nevet adtam, alighanem éppen egy-ideők lehetnek.

Zsille Gábor fordítása